

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ .

واشگاه معارف اسلامی

رساله دکتری

گروه: مدرسی معارف اسلامی

گرایش قرآن و متون اسلامی

عنوان:

آسیب شناسی کرامت انسانی و راه‌های درمان آن

از منظر قرآن و نهج البلاغه

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر عبدالله نصری

استادان مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

جناب آقای محمدعلی مجد فقیهی

نگارش:

صمد بهروز

۱۳۹۳

دانشگاه معارف اسلامی

رساله دکتری

گروه: مدرسی معارف اسلامی

گرایش قرآن و متون اسلامی

عنوان:

آسیب‌شناسی کرامت انسانی و راه‌های درمان آن از منظر قرآن و

نهج البلاغه

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر عبدالله نصری

استادان مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

جناب آقای محمدعلی مجد فقیهی

نگارش:

صمد بهروز

۱۳۹۳

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و... از رساله برای دانشگاه معارف اسلامی محفوظ است. نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

اهداء

ثواب این اثر تقدیم می شود به روح امام خمینی (ره) که عزت از دست رفته میهنم را به آن بازگرداند و اگر مجاهدت ها و روشن گری های او نبود، بنده و امثال بنده در موقعیت علمی و معنوی که الان در آن قرار داریم، نبودیم و خود را از این جهت مدیون این شخصیت بزرگ تاریخی می دانم و هم چنین شهدای انقلاب و جنگ تحمیلی و نیز شهدای هسته ای که عزت و اقتدار و امنیت کشورم حاصل اینار و فداکاری این بزرگ مردان تاریخ است.

تقدیر و تشکر

در اینجا بر خود فرض می‌دانم از تمام کسانی که مرا در این تحقیق یاری نمودند، تقدیر و تشکر نمایم؛ به ویژه از اساتید بزرگواری که نهایت سعی و تلاش را در به ثمر رسیدن آن انجام دادند و از راهنمایی‌ها و مشاوره‌های عالمانه و مشفقانه خود در مقاطع مختلف تدوین آن دریغ نورزیدند؛ استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر عبدالله نصری و استادان محترم مشاور جناب حجه الاسلام والمسلمین دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی و جناب آقای محمدعلی مجد فقیهی که بدون راهنمایی‌های آنها وصول به این هدف بزرگ امکان‌پذیر نبود. هم‌چنین پیشاپیش تشکر خالصانه دارم از اساتید محترم داور که متقبل زحمت شده و داوری این رساله را بر عهده می‌گیرند. و نیز از دوستان عزیز که در دانشگاه معارف اسلامی در مراحل مختلف تدوین این اثر زحمت کشیده و ما را یاری نمودند و تمام کسانی که به نحوی در تولید این اثر مؤثر بودند، تشکر خالصانه قلبی خود را ابراز می‌دارم و همه این افراد، قطعاً در ثواب این اثر، شریک و سهیم می‌باشند.

چکیده پایان نامه

انسان در میان مخلوقات، تنها موجودی است که از توان‌مندی‌های بالقوه منحصر به فردی برای رسیدن به درجات کمال تا بی‌نهایت برخوردار است که همین امر او را از کرامت و جایگاه ویژه برخوردار ساخته است، اما موانع، تهدیدها و خطرات جدی فراروی او وجود دارد که مانع از به فعلیت رساندن آن استعدادها و بالقوه می‌شود و او را از جایگاه رفیع «احسن تقویم» به «اسفل سافلین» کشانده، حتی موجب می‌شود پست‌تر از چهارپایان گردد.

در این تحقیق نخست اصل کرامت انسان و چیستی و مبانی آن تبیین و سپس عوامل و زمینه‌سازهای آسیب‌پذیری کرامت انسان و سقوط او از آن مقام رفیع انسانی و جایگاه ویژه در نظام آفرینش و نیز عوامل عجز و ناتوانی او از به فعلیت رساندن آن استعدادها و بالقوه، از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه بررسی شده است. برخی از این عوامل و زمینه‌سازها، به ساختار وجود انسان برمی‌گردد و برخی دیگر، متأثر از عوامل و زمینه‌سازهای بیرونی است.

زمینه‌سازها و عواملی که به ساختار وجود انسان برمی‌گردد، برخی جنبه معرفتی و شناختی دارد و باور و شناخت نادرست انسان از خود، دنیایی که در آن زندگی می‌کند، خدای خود، هدف زندگی و دین حق و نوع تعامل بین عقل و دین در آسیب‌پذیری کرامت انسانی تأثیرگذار است، برخی به نوع مدیریت او بر غرایز و تأمین خواسته‌های نفسانی برمی‌گردد و نتیجه عدم تعدیل و مدیریت صحیح بر آن نیازهاست و برخی دیگر، جنبه رفتاری دارد. زمینه‌سازهای رفتاری آسیب‌پذیری کرامت انسان نیز به رفتار و تعامل نادرست انسان با خود، خدای خود، دنیا و آخرت و نحوه به‌کارگیری ابزار هدایت عقل برمی‌گردد.

عوامل و زمینه‌سازهای بیرونی نیز اموری مانند نقش خانواده، زمینه‌سازهای فرهنگی - اجتماعی،

زمینه‌سازهای اقتصادی، هم‌نشینی‌ها، تأثیر نخبگان و گروه‌های مرجع را دربرمی‌گیرد.

هم‌چنین در این تحقیق، راه‌های درمان آسیب‌های کرامت انسان از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه بررسی

شده‌است که شامل اصلاح باورها و نگرش‌های انسان نسبت به موضوعات مختلف، اصلاح و تربیت

گرایش‌های غریزی و نیز اصلاح رفتار و عمل انسان در ارتباط با موضوعات مختلف است.

واژگان کلیدی: کرامت انسان، آسیب‌شناسی کرامت انسان، راه درمان آسیب‌های کرامت انسان، قرآن،

نهج‌البلاغه.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل اول: کلیات و پیش نیازهای پژوهش.....	۳
۱-۱- بیان مسأله و طرح تحقیق.....	۴
۲-۱- پیشینه تحقیق.....	۴
۳-۱- پرسشهای تحقیق (پرسشهای اصلی و فرعی).....	۷
۴-۱- فرضیه‌های تحقیق.....	۷
۵-۱- هدف تحقیق.....	۷
۶-۱- کاربردهای تحقیق.....	۸
۷-۱- روش کار تحقیق.....	۸
۱-۷-۱- نوع روش تحقیق.....	۸
۲-۷-۱- روش و ابزار گرد آوری اطلاعات.....	۸
۸-۱- جنبه نوآوری و جدید بودن تحقیق.....	۹
۹-۱- مباحث مفهوم شناسی.....	۹
۱-۹-۱- کرامت انسان.....	۹
۲-۹-۱- کرامت انسان در قرآن.....	۹
۳-۹-۱- آسیب‌شناسی کرامت انسان.....	۱۰
۴-۹-۱- راههای درمان آسیب‌های کرامت انسان در قرآن و نهج‌البلاغه.....	۱۰
۵-۹-۱- رابطه بین قرآن و نهج‌البلاغه.....	۱۰
۱۰-۱- اهمیت و جایگاه انسان‌شناسی، کرامت انسانی و آسیب‌شناسی آن.....	۱۱
۱-۱۰-۱- ضرورت انسان‌شناسی و تأثیر آن در حفظ کرامت انسانی.....	۱۱
۲-۱۰-۱- قرآن، نهج‌البلاغه، انسان‌شناسی و کرامت انسانی.....	۱۲
۳-۱۰-۱- اهمیت و ضرورت بحث از آسیب‌شناسی کرامت انسان.....	۱۳
فصل دوم: چیستی انسان و کرامت او از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه.....	۱۵
۱-۲- طبیعت و سرشت انسان.....	۱۶
۱-۱-۲- دیدگاه‌های مختلف در مورد طبیعت و سرشت انسان.....	۱۶
۱-۱-۱-۲- انسان، فاقد طبیعت و سرشت از پیش تعیین شده.....	۱۶

- ۱۷-۲-۱-۱-۲- بدسرشتی انسان ۱۷
- ۱۹-۳-۱-۱-۲- نیک سرشتی انسان و لزوم جامعه‌گزیزی او ۱۹
- ۲۰-۴-۱-۱-۲- دارای سرشت متمایل به خیر و شر ۲۰
- ۲۰-۵-۱-۱-۲- اشرف مخلوقات ۲۰
- ۲۱-۲-۱-۲- دیدگاه اسلام در مورد طبیعت و سرشت انسان ۲۱
- ۲۱-۱-۲-۱-۲- فطرت و سرشت پاک و الهی انسان ۲۱
- ۲۲-۱-۱-۲-۱-۲- واژه‌شناسی فطرت و کاربرد قرآنی آن ۲۲
- ۲۳-۲-۱-۲-۱-۲- فطرت به معنای عام و فطرت به معنای خاص ۲۳
- ۲۴-۳-۱-۲-۱-۲- امور فطری در انسان ۲۴
- ۲۴-۴-۱-۲-۱-۲- شواهد وجود فطرت پاک و الهی انسان ۲۴
- ۲۹-۲-۲-۱-۲- شبهه شقاوت ذاتی انسان و راه‌حلهای آن ۲۹
- ۳۱-۱-۲-۲-۱-۲- راه حل عقلی شبهه شقاوت ذاتی انسان ۳۱
- ۳۱-۲-۲-۲-۱-۲- راه حل قرآنی شبهه شقاوت ذاتی انسان ۳۱
- ۳۲-۳-۲-۲-۱-۲- راه حل روایی شبهه شقاوت ذاتی انسان ۳۲
- ۳۴-۲-۲- کرامت انسان ۳۴
- ۳۵-۱-۲-۲- معنانشناسی کرامت ۳۵
- ۳۶-۲-۲-۲- کاربردهای قرآنی کرامت ۳۶
- ۳۷-۳-۲-۲- اصطلاح‌شناسی کرامت (کرامت انسان) ۳۷
- ۳۸-۱-۳-۲-۲- کرامت تکوینی انسان ۳۸
- ۴۲-۲-۳-۲-۲- کرامت اکتسابی انسان ۴۲
- ۴۵-۴-۲-۲- گستره کرامت انسان ۴۵
- ۴۶-۵-۲-۲- مبنانشناسی کرامت انسان ۴۶
- ۴۶-۱-۵-۲-۲- خلافت‌پذیری ۴۶
- ۴۷-۲-۵-۲-۲- ظرفیت علمی ۴۷
- ۴۷-۳-۵-۲-۲- کمال‌پذیری ۴۷
- ۴۸-۴-۵-۲-۲- برخورداری از روح الهی ۴۸
- ۴۹-۵-۵-۲-۲- مسجود فرشتگان بودن ۴۹
- ۴۹-۶-۵-۲-۲- امانت‌دار الهی بودن ۴۹

- ۵۰ ۲-۵-۷- تسخیر جهان توسط انسان
- ۵۱ ۲-۲-۶- کرامت انسان و نکوهش‌های قرآنی
- ۵۲ ۲-۲-۶-۱- نکوهش‌های قرآنی
- ۵۴ ۲-۲-۶-۲- طریقه جمع میان کرامت انسانی و نکوهش‌های قرآنی
- ۵۴ ۲-۲-۶-۱- تمایز میان انسان با ایمان و فاقد آن
- ۵۶ ۲-۲-۶-۲- تمایز میان انسان تربیت شده و خودساخته و فاقد آن
- ۵۶ ۲-۲-۶-۳- تمایز میان فطرت‌گرایی و طبیعت‌گرایی انسان
- ۵۶ ۲-۲-۶-۴- تمایز میان به‌کارگیری درست غرایز و عدم آن
- ۵۷ ۲-۲-۶-۵- تمایز میان قناعت به زمینه‌های خلقت و عدم آن
- ۵۸ ۲-۲-۶-۶- تمایز میان به فعلیت رساندن جنبه‌های مثبت و منفی وجود
- ۵۸ ۲-۲-۶-۷- تمایز میان کرامت آغازین و رذالت فرجامین
- ۵۹ ۲-۲-۶-۸- تمایز میان مرحله کرامت تکوینی و کرامت اکتسابی
- ۶۰ ۲-۲-۷- اقتضائات، لوازم و آثار کرامت انسان
- ۶۱ ۲-۲-۷-۱- آزادی
- ۶۱ ۲-۲-۷-۲- عزت نفس
- ۶۴ ۲-۲-۷-۳- مساوات و عدالت
- ۶۶ ۲-۲-۷-۴- احساس بی‌نیازی از دیگران
- ۶۷ ۲-۲-۷-۵- احساس پستی دنیا و لذت‌های آن
- ۶۷ فصل سوم: آسیب‌شناسی کرامت انسان در قرآن و نهج‌البلاغه با توجه به ساختار وجود انسان
- ۶۸ ۳-۱- زمینه‌سازها و عوامل معرفتی آسیب‌پذیری کرامت انسان
- ۶۹ ۳-۱-۱- باور و شناخت نادرست انسان نسبت به خود
- ۶۹ ۳-۱-۱-۱- نقش انسان‌شناسی صحیح در تعیین جایگاه خود
- ۷۱ ۳-۱-۱-۲- از خودبیگانگی یا بحران هویت
- ۷۱ ۳-۱-۲-۱- مفهوم از خودبیگانگی یا بحران هویت و مصادیق آن
- ۷۴ ۳-۱-۲-۱-۲- از خودبیگانگی فردی و از خودبیگانگی اجتماعی و سیاسی
- ۷۵ ۳-۱-۲- باور و شناخت نادرست انسان نسبت به دنیا
- ۸۲ ۳-۱-۳- باور و شناخت نادرست انسان نسبت به خدا
- ۸۳ ۳-۱-۴- باور و شناخت نادرست انسان نسبت به هدف زندگی

- ۳-۱-۴-۱- ضرورت شناخت هدف زندگی ۸۳
- ۳-۱-۴-۲- زندگی‌های بی‌هدف یا با اهدافی کوچکتر از خود انسان ۸۵
- ۳-۱-۴-۲-۱- زندگی انسانی با اهداف حیوانی ۸۶
- ۳-۱-۴-۲- لذت‌گرایی، هدف‌نهایی زندگی ۸۷
- ۳-۱-۵- شناخت نادرست انسان در مورد دین حق و نوع تعامل بین عقل و دین ۸۸
- ۳-۱-۵-۱- سطحی‌نگری و ظاهرگرایی در دین ۸۸
- ۳-۱-۵-۲- زندگی بدون منطق ۸۹
- ۳-۱-۵-۳- جدال و لجاجت در پذیرش دین ۸۹
- ۳-۱-۵-۴- عقل‌گرایی افراطی و پذیرش دین بدون شریعت یا دین طبیعی ۹۰
- ۳-۲- زمینه‌سازها و عوامل غریزی آسیب‌پذیری کرامت انسان ۹۱
- ۳-۱-۲- غرایز خارج از مدیریت عقل زمینه‌ساز آسیب‌پذیری کرامت انسان ۹۲
- ۳-۲-۲- آثار و پیامدهای عدم تعدیل غرایز ۹۳
- ۳-۱-۲-۲- عدم تعدیل غرایز، مانع هدایت و موجب سقوط انسان ۹۳
- ۳-۲-۲-۲- عدم تعدیل غرایز، مانع آزادی انسان ۹۵
- ۳-۲-۲-۳- عدم تعدیل غرایز و اباحی‌گری ۹۶
- ۳-۳- زمینه‌سازها و عوامل رفتاری آسیب‌پذیری کرامت انسانی ۹۷
- ۳-۱-۳- رفتار و تعامل انسان با خود ۹۷
- ۳-۱-۱-۳- خود بزرگ بینی ۹۸
- ۳-۱-۱-۳- خود بزرگ بینی، بزرگ‌ترین بیماری انسان ۹۸
- ۳-۱-۱-۳- خود بزرگ بینی زمینه‌ساز خودپرستی ۹۹
- ۳-۱-۳- خود فریبی ۱۰۱
- ۳-۱-۳- خود ستیزی ۱۰۲
- ۳-۲- رفتار و تعامل انسان در ارتباط با خدا ۱۰۴
- ۳-۱-۲- انکار خدا ۱۰۴
- ۳-۱-۲-۳- انکار خدا، انکار بزرگ‌ترین واقعیت موجود ۱۰۴
- ۳-۱-۲-۳- انکار خدا، انکار انسانیت انسان ۱۰۵
- ۳-۲-۳- غفلت و فراموشی خدا ۱۰۶
- ۳-۳- رفتار انسان در ارتباط با دنیا ۱۰۹

- ۳-۳-۱- تعامل هدف انگارانه با دنیا و امور دنیوی ۱۰۹
- ۳-۳-۲- دنیاگزینی و آخرت گریزی ۱۱۱
- ۳-۳-۴- رفتار و تعامل انسان در نحوه به کارگیری ابزار هدایت عقل ۱۱۳
- ۳-۴-۱- حجاب‌های درونی مانع درک صحیح عقل ۱۱۴
- ۳-۴-۲- بیمار دلی و مرگ روحی موجب عدم کارآیی صحیح عقل ۱۱۵
- ۳-۴-۳- کم رنگ بودن نقش عقل و عقلانیت در زندگی انسان ۱۱۶
- فصل چهارم: آسیب‌شناسی کرامت انسان در قرآن و نهج‌البلاغه با توجه به عوامل بیرونی ۱۱۹
- ۴-۱- نقش خانواده بد در آسیب‌پذیری کرامت انسانی ۱۲۰
- ۴-۲- زمینه‌سازهای اجتماعی- فرهنگی آسیب‌پذیری کرامت انسان (ساختار اجتماعی آسیب‌ساز) ... ۱۲۳
- ۴-۲-۱- تأثیر ساختار اجتماعی آسیب‌ساز در سلب کرامت انسان ۱۲۳
- ۴-۲-۲- مصادیق مختلف تأثیرگذاری ساختار اجتماعی آسیب‌ساز ۱۲۶
- ۴-۲-۲-۱- اکثریت زدگی ۱۲۶
- ۴-۲-۲-۲- تقلید و شخصیت زدگی ۱۲۷
- ۴-۲-۳- تخریب ساختار اجتماعی و ابزارهای آن ۱۲۸
- ۴-۳- زمینه‌سازهای اقتصادی آسیب‌پذیری کرامت انسان ۱۳۰
- ۴-۳-۱- واژه شناسی فقر ۱۳۱
- ۴-۳-۲- گونه‌شناسی فقر (فقر مادی و اقتصادی و فقر فرهنگی و معنوی) ۱۳۱
- ۴-۳-۳- فقر، سخت‌ترین آزمایش الهی ۱۳۲
- ۴-۳-۴- تأثیرگذاری فقر اقتصادی در زندگی انسان و کرامت انسانی او ۱۳۳
- ۴-۳-۴-۱- فقر زمینه‌ساز نقص دین و عقل ۱۳۳
- ۴-۳-۴-۲- فقر زمینه‌ساز سلب عزت و کرامت انسانی ۱۳۴
- ۴-۳-۴-۳- فقر زمینه‌ساز اسارت انسان و سلب آزادی او ۱۳۴
- ۴-۳-۵- رفاه اقتصادی زمینه‌ساز آسیب‌پذیری کرامت انسان ۱۳۵
- ۴-۳-۵-۱- احساس بی‌نیازی، زمینه‌ساز طغیان و سرکشی ۱۳۵
- ۴-۳-۵-۲- نمونه‌های تاریخی رفاه‌زدگان طغیانگر ۱۳۷
- ۴-۴- نقش هم‌نشینی‌ها در آسیب‌پذیری کرامت انسان ۱۳۸
- ۴-۴-۱- آثار و پیامدهای سوء بعضی هم‌نشینی‌ها ۱۳۸

- ۴-۴-۲- زمینه‌سازهای هم‌نشینی و اثرپذیری ۱۴۰
- ۴-۴-۲-۱- خویشاوندان ۱۴۱
- ۴-۴-۲-۱-۱- تأثیرپذیری فرزندان از پدران و مادران ۱۴۱
- ۴-۴-۲-۱-۲- تأثیرپذیری پدران و مادران از فرزندان ۱۴۱
- ۴-۴-۲-۱-۳- تأثیرپذیری همسران از همدیگر ۱۴۲
- ۴-۴-۲-۲- دوستان و آشنایان ۱۴۲
- ۴-۴-۲-۳- همسایگان ۱۴۴
- ۴-۵- نقش نخبگان و گروه‌های مرجع در آسیب‌پذیری کرامت انسان ۱۴۶
- ۴-۵-۱- انواع نخبگان و گروه‌های مرجع ۱۴۶
- ۴-۵-۱-۱- نخبگان علمی ۱۴۶
- ۴-۵-۱-۲- نخبگان سیاسی ۱۴۹
- ۴-۵-۲- نقش و میزان تأثیرگذاری نخبگان در حوادث تاریخی و تصمیم‌گیری‌ها ۱۵۳
- ۴-۵-۳- پیروی محض از نخبگان و گروه‌های مرجع مانع استقلال فکری انسان ۱۵۳
- فصل پنجم: روش‌های درمان آسیب‌های کرامت انسان در قرآن و نهج‌البلاغه ۱۵۵
- ۵-۱- درمان‌های مربوط به عوامل و زمینه‌سازهایی در ساختار وجودی انسان ۱۵۷
- ۵-۱-۱- اصلاح نگرش‌ها ۱۵۷
- ۵-۱-۱-۱- اصلاح نگرش انسان به خود ۱۵۹
- ۵-۱-۱-۱-۱- خو کوچک‌بینی و راه درمان آن ۱۵۹
- ۵-۱-۱-۱-۲- خود بزرگ‌بینی و غرور و تکبر و راه درمان آن ۱۶۰
- ۵-۱-۱-۲- اصلاح نگرش انسان به جهان دنیوی ۱۶۵
- ۵-۱-۲-۱- توجه به هدفمندی آفرینش دنیا ۱۶۶
- ۵-۱-۲-۲- توجه به چهره واقعی دنیا ۱۶۶
- ۵-۱-۲-۳- تصویرسازی صحیح از دنیا ۱۶۹
- ۵-۱-۲-۴- اصلاح نگرش انسان به رابطه بین دنیا و آخرت ۱۷۰
- ۵-۱-۳-۱- اصلاح نگرش انسان نسبت به خدا و رابطه انسان با او ۱۷۵
- ۵-۱-۳-۱-۱- مرگ روحی انسان‌ها در اثر تکذیب خدا ۱۷۶
- ۵-۱-۳-۱-۲- مرگ و بیماری روحی، بدتر از مرگ و بیماری جسمی ۱۷۶
- ۵-۱-۳-۳- بیمار دلان و کوردلان، محرومان از دریافت نور الهی ۱۷۷

- ۱۷۸.....۱-۱-۳-۴-ایمان به خدا تنها راه حیات روح و نجات آن از بیماری های روحی
- ۱۷۹.....۱-۱-۳-۵-راه سعادت در برگشت از انسان محوری به خدامحوری
- ۱۸۱.....۱-۱-۳-۶-از بین بردن روحیه استقلال طلبی انسان از خدا
- ۱۸۲.....۱-۱-۳-۴-اصلاح نگرش انسان به هدف زندگی
- ۱۸۵.....۱-۲-۲-اصلاح و تربیت گرایش های غریزی
- ۱۸۵.....۱-۲-۱-لزوم تعدیل و کنترل غرایز به کمک نیروی عقل
- ۱۸۷.....۱-۲-۲-پیامدهای سوء عدم تعدیل و مدیریت صحیح بر غرایز
- ۱۸۹.....۱-۲-۳-مدیریت و کنترل غرایز به معنای اجرای عدالت در خواسته های غریزی
- ۱۹۰.....۱-۲-۴-استفاده از سلاح یقین در نبرد عقل و نفس
- ۱۹۱.....۱-۲-۵-استمداد از نیروی الهی در نبرد عقل و نفس
- ۱۹۲.....۱-۳-اصلاح رفتار و عمل
- ۱۹۳.....۱-۳-۱-اصلاح رفتار در ارتباط با خود
- ۱۹۵.....۱-۳-۱-حفظ خود از پستی و تباهی برای رسیدن به کرامت انسانی
- ۱۹۶.....۱-۳-۲-لزوم آشتی دادن انسان با خود
- ۱۹۷.....۱-۳-۳-احیاء قلبها با موعظه پذیری و رویکرد به حکمت
- ۱۹۸.....۱-۳-۴-آزادسازی و نوسازی خود
- ۲۰۲.....۱-۳-۲-اصلاح رفتار در ارتباط با خدا
- ۲۰۳.....۱-۳-۲-ایمان واقعی به خدا در اعتقاد و عمل، موجب حیات معنوی
- ۲۰۴.....۱-۳-۲-یاد خدا و درمان بیماری های روحی
- ۲۰۶.....۱-۳-۲-تقوا و درمان بیماری های روحی
- ۲۰۸.....۱-۳-۳-اصلاح رفتار در قبال دنیا و آخرت و ارتباط بین آن دو
- ۲۰۸.....۱-۳-۳-استفاده صحیح از سرمایه عمر دنیوی، برای نیل به کرامت انسانی
- ۲۱۱.....۱-۳-۳-یاد مرگ و قیامت، عامل گرایش به خدا و اصلاح رفتار
- ۲۱۳.....۱-۳-۳-یاد مرگ و قیامت، عامل غفلت زدایی انسان
- ۲۱۵.....۱-۳-۴-اصلاح رفتار در تعامل با دین حق و رابطه عقل و دین
- ۲۱۶.....۱-۳-۴-توجه به نقش عقل و عقلانیت در سرنوشت انسان
- ۲۱۶.....۱-۳-۴-تقویت روحیه تسلیم در برابر دین الهی
- ۲۱۷.....۱-۳-۴-عبور از ظواهر فریبنده دنیا، پیش نیاز ورود به حقیقت

- ۲۱۸-۱-۳-۴-۴-آزادسازی عقل از اسارت غرایز، دیگر پیش نیاز ورود به حقیقت.....
- ۲۱۹-۲-درمان های مربوط به عوامل بیرونی (اصلاح نقش اجتماع).....
- ۲۱۹-۱-۲-اصلاح نقش خانواده.....
- ۲۲۳-۲-۲-اصلاح نقش نخبگان، الگوها و گروه های مرجع.....
- ۲۲۶-۳-۲-از بین بردن زمینه های اقتصادی آسیب پذیری کرامت انسانی.....
- ۲۲۶-۱-۳-۲-توجه به نقش حکومت در ایجاد شرایط اقتصادی مناسب.....
- ۲۲۷-۲-۳-۲-توجه به جنبه امتحان و آزمایش فقر و غنا.....
- ۲۲۸-۳-۳-۲-اکتفا در امور مالی به اندازه کفاف.....
- ۲۲۹-۴-۲-اصلاح نقش محیط اجتماعی (کنترل و اصلاح اثرات سوء هم نشینی).....
- ۲۲۹-۱-۴-۲-توجه به پیش هشدارها.....
- ۲۳۱-۲-۴-۲-ایجاد آمادگی لازم برای هم نشینی.....
- ۲۳۳-۳-۴-۲-اصلاح زمینه سازهای نفوذپذیری.....
- ۲۳۳-۱-۳-۴-۲-پرهیز از دوستی و هم نشینی با منحرفان فکری و اخلاقی.....
- ۲۳۴-۲-۳-۴-۲-عدم اعتماد کامل به هر کسی.....
- ۲۳۶-۳-۳-۴-۲-پرهیز از ازدواج با غیر مسلمانان و حاملان ناهنجاری های اخلاقی.....
- ۲۳۷-۴-۳-۴-۲-حمایت از افراد آسیب پذیر.....
- ۲۳۷-۵-۳-۴-۲-تعیین محدوده های هم نشینی.....
- ۲۳۸-۵-۲-۵-ایجاد مصونیت نسبت به ساختار اجتماعی آسیب ساز.....
- ۲۳۹-۱-۵-۲-اصلاح و سالم سازی محیط و ساختار اجتماعی آسیب ساز.....
- ۲۴۰-۲-۵-۲-تغییر محیط و ساختار اجتماعی آسیب ساز (هجرت).....
- ۲۴۳-فهرست منابع.....
- ۲۵۳-نمایه ها.....

پیشگفتار

تحقیق پیشرو شامل پنج فصل است که در فصل اول به مباحث کلیات و مفهوم‌شناسی پرداخته شده است؛ مباحثی از قبیل طرح مسأله تحقیق، پیشینه تحقیق، پرسش‌های تحقیق، فرضیه تحقیق، اهداف تحقیق، اهمیت و ضرورت تحقیق، جایگاه موضوع تحقیق و دلیل انتخاب آن، روش‌شناسی تحقیق و مباحث مفهوم‌شناسی.

در فصل دوم چستی انسان و کرامت او از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه بررسی شده است که مطالب آن در دو محور ارائه شده است. محور اول به موضوع طبیعت و سرشت اولیه انسان و دیدگاه‌های مختلف در این زمینه پرداخته که برخی، انسان را فاقد هر نوع سرشت اولیه می‌دانند، برخی دیگر به بدسرشتی او معتقد هستند و برخی بر دوگانگی سرشت او تمایل دارند. این دیدگاه‌ها مورد نقد و بررسی قرار گرفته و در نهایت دیدگاه اسلام در این زمینه که با طرح موضوع فطرت بر پاک‌سرشتی انسان تأکید دارد، تشریح شده است. محور دوم بحث در مورد کرامت انسان است که واژه‌شناسی و اصطلاح‌شناسی کرامت، گستره آن، مبناشناسی کرامت، اقتضائات کرامت انسانی از جمله موضوعات آن است.

در فصل سوم آسیب‌شناسی کرامت انسان از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه با توجه به ساختار وجود انسان تبیین شده است که یا به زمینه‌سازها و عوامل معرفتی برمی‌گردد که شامل باورها و شناخت‌های نادرست انسان در زمینه‌های مختلف است، از قبیل شناخت نادرست او در باره خود، جهان هستی، خدا و هدف زندگی، یا شامل زمینه‌سازها و عوامل غریزی است که به نوع مدیریت انسان بر غرایز و خواسته‌های نفسانی برمی‌گردد و یا به زمینه‌سازها و عوامل رفتاری برمی‌گردد.

فصل چهارم به بحث آسیب‌شناسی کرامت انسان در قرآن و نهج‌البلاغه با توجه به عوامل بیرونی پرداخته که موضوعاتی از قبیل نقش خانواده بد در آسیب‌پذیری کرامت انسان، زمینه‌سازهای اجتماعی- فرهنگی و زمینه‌سازهای اقتصادی آسیب‌پذیری کرامت انسان تبیین شده و همین‌طور نقش و تأثیرهم‌نشینی‌ها و نقش نخبگان و گروه‌های مرجع در آسیب‌پذیری کرامت انسان مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل پنجم روش‌های درمان آسیب‌های کرامت انسان از دیدگاه قرآن و نهج‌البلاغه بیان شده است که شامل راهکارهایی برای درمان آسیب‌های مربوط به عوامل و زمینه‌سازهای درونی و بیرونی آسیب‌های کرامت انسان است. در این فصل راهکارهایی برای اصلاح نگرش‌های انسان نسبت به موضوعات مختلف و اصلاح رفتارهای او بیان شده و روش درست تأمین نیازهای غریزی انسان بحث و بیان شده که مدیریت درست و عقلانی بر خواسته‌های نفسانی، انسان را از خطر بزرگی که از

درون خود، او را تهدید می‌کند، نجات خواهد داد. همچنین در این فصل راهکارهایی که به اصلاح نقش خانواده، اصلاح نقش نخبگان و گروه‌های مرجع، اصلاح نقش محیط اجتماعی و ایجاد مصونیت نسبت به ساختار اجتماعی آسیب‌ساز منجر می‌شود، تبیین شده و راهکارهایی برای از بین بردن عوامل و زمینه‌سازهای اقتصادی آسیب‌پذیری کرامت انسان ارائه شده است.

فصل اول:

کلیات و پیش‌نیازهای پژوهش

۱-۱- بیان مسأله و طرح تحقیق

یکی از موضوعات اساسی و بنیادی در حوزه دین‌شناسی، انسان‌شناسی است که بعد از موضوع خداشناسی، مهم‌ترین دغدغه فکری بشر در طول تاریخ بوده است. از آنجایی که انسان، مخلوق برگزیده خداست، دارای امتیازات، توان‌مندی‌ها و اهداف منحصر به فردی است که هیچ موجود دیگری از آن برخوردار نیست و می‌تواند به مراتبی از رشد و کمال نایل شود که هیچ موجود دیگری چنین ظرفیتی ندارد. از همین رو در قرآن، از انسان، با تعبیری مثل خلیفه خدا، موجود برگزیده خدا و برخوردار از روح الهی و یاد شده و خداوند به او مقام ویژه و کرامت خاص عنایت فرموده- است. این قابلیت‌ها و توان‌مندی‌ها به صورت بالقوه به او عطا شده تا با تلاش و کوشش خویش به آن فعلیت ببخشد.

یکی از معضلات اساسی در حوزه انسان‌شناسی، این است که برخی افراد انسانی از به فعلیت رساندن ظرفیت‌ها و دستیابی به کمالات و مقام ویژه کرامت انسانی باز می‌مانند و در واقع مقام ویژه انسانی را شکوفا نمی‌کنند که می‌توان از آنها به عنوان انسان‌های عقیم و نارس یاد کرد و ما برای این موضوع، تعبیر «آسیب‌شناسی کرامت انسانی» را به کار می‌بریم. مراد ما در این تحقیق از کرامت، کرامت ذاتی انسان است که عبارت است از استعدادها، توان‌مندی‌ها و ظرفیت‌هایی که او را برخوردار از موقعیت خاص برای رشد و طی مدارج فضایل و کمالات انسانی می‌کند.

در این تحقیق تلاش بر این است که زمینه‌ها، عوامل و موانعی که موجب می‌شود انسان نتواند از ظرفیت‌های وجود خود برای تحقق‌بخشیدن به مقام کرامت انسانی بهره برده و با استفاده از کرامت ذاتی خود به مرحله کرامت اکتسابی راه‌یابد و راه‌های از بین بردن این زمینه‌ها و موانع از نگاه قرآن و نهج‌البلاغه مورد بررسی قرار گیرد. برخی از این زمینه‌ها، عوامل و موانع، به ساختار وجودی انسان بازمی‌گردد و برخی دیگر، متاثر از متغیرهای محیطی و عوامل بیرونی است. در این تحقیق، ریشه‌ها، علل و عوامل آسیب‌پذیری کرامت انسان از هر دو جهت مورد کاوش قرار خواهد گرفت.

۱-۲- پیشینه تحقیق

دانشمندان حوزه‌های مختلف فکری در طول تاریخ، هر کدام سعی کردند شناختی از این اعجوبه آفرینش الهی ارائه دهند. فیلسوفان از دیدگاه فلسفی، روان‌شناسان از دیدگاه روان‌شناختی، جامعه‌شناسان از دیدگاه جامعه‌شناختی، عرفا از دید عرفانی و دانشمندان دینی از دیدگاه دینی، سعی در کشف زوایای پنهان وجودی این معجزه آفرینش داشتند. اما آن چه که محل بحث ماست، انسان‌شناسی دینی است. قرآن کریم جامع‌ترین کتاب انسان‌شناسی است؛ چرا که از زبان آفریننده انسان است که احاطه کامل به تمام ابعاد وجودی او دارد. نهج‌البلاغه نیز، خود، یک کتاب

انسان‌شناسی است؛ چرا که کلمات و سخنان یک انسان کامل و یک انسان شناس تمام عیار است که از چشمه سار معارف قرآنی کاملاً سیراب گشته و تمام سعی و تلاش خود را در بیان ویژگی‌ها و بایسته‌های یک انسان ایده‌آل، به‌کار برده‌است.

شارحان و مفسران قرآن و نهج‌البلاغه در طول تاریخ تمام تلاش خود را در تبیین و توضیح آیات قرآن که جنبه تفسیر انسان را دارد و کلمات امیرالمؤمنین (ع) در نهج‌البلاغه به کار بردند. در این میان شاید بتوان گفت شرح نهج‌البلاغه محمدتقی جعفری بیش از دیگر شرح‌ها به تبیین مسائل انسان‌شناسی پرداخته است؛ به ویژه جلد دوازدهم این شرح که بیشتر مباحث آن در مورد انسان‌شناسی است.

در زمینه انسان‌شناسی، کتاب‌های مستقلی تدوین شده؛ مثل کتاب «انسان در قرآن» از مرتضی مطهری، «انسان در افق قرآن» از محمدتقی جعفری، «صورت و سیرت انسان در قرآن» و نیز «تفسیر انسان به انسان» از عبدالله جوادی آملی، «سیمای انسان کامل از دیدگاه مکاتب» و نیز «مبانی انسان‌شناسی در قرآن» از عبدالله نصری، «انسان‌شناسی» از محمود رجبی، «انسان از دیدگاه اسلام» از احمد واعظی و... در مورد کرامت انسان نیز عموم مفسران به هنگام بحث از آیات بیانگر کرامت انسان، به این مسأله پرداخته‌اند و شاید بتوان گفت کتاب تفسیری «المیزان فی تفسیرالقرآن» از محمدحسین طباطبایی، بیش از دیگر مفسران در توضیح و تبیین آیات بیانگر کرامت انسان کوشیده و در جلد سیزدهم این تفسیر، بحث کرامت انسان را بیشتر بسط داده است. هم‌چنین کتاب‌های مستقلی در این زمینه تدوین شده که از جمله آنها می‌توان به کتاب «کرامت در قرآن» از عبدالله جوادی آملی؛ «کرامت انسان در قرآن» از بهروز یدالله‌پور؛ «کرامت از نظر ملاصدرا و کانت» از سید محمد پوردهکردی می‌توان اشاره کرد و در کتاب‌های انسان‌شناسی نیز عموماً کم و بیش به بحث کرامت انسان پرداخته شده است.

در سال ۱۳۸۶ نیز همایشی بین‌المللی تحت عنوان «امام خمینی و کرامت انسان» از سوی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی در تهران برگزار شد که حاصل آن تدوین مجموعه مقالات و کتاب‌هایی تحت عناوین مختلف از قبیل «اصول و مبانی کرامت انسان»، «کرامت انسان در ادیان و مکاتب»، «کرامت انسان از منظر معصومان»، «کرامت انسان در اندیشه و سیره امام خمینی»، «کرامت انسان در آثار امام خمینی» و «آثار حقوقی و سیاسی کرامت انسان» بود.

کتاب‌هایی نیز در مورد آسیب‌شناسی وجود انسان از دیدگاه جامعه‌شناختی تدوین شده که می‌توان به کتاب «جامعه‌شناسی انحرافات» از داور شیخاوندی، «هم‌نشینی و کجروی» از علی سلیمی و دیگران و هم چنین «آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی انحرافات» از محمدحسین فرجاد اشاره کرد.

اما در مورد آسیب‌شناسی کرامت انسان تا آنجایی که بنده تتبع انجام داده‌ام، کتاب یا پایان‌نامه مستقلی